

Павленко В.В. Організація навчально-виховного процесу в Острозькій академії (XVI – початок XVII століття) / В.В. Павленко // Морально-етичні засади формування особистості: Монографія / за ред. проф. М.В. Левківського. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 243 – 265.

Розділ II. Педагогічне краєзнавство: освітні процеси на Волині

2.6. Організація навчально-виховного процесу в Острозькій академії (XVI – початок XVII століття)

Соціокультурна ситуація у сьогоденні України зумовлює необхідність реформування всіх галузей освіти. Незалежна Україна стала на шлях демократичних перетворень, що, у свою чергу, зумовило вивчення маловідомих сторінок нашої історії. У зв'язку з цим, у „Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті”, „Концепції виховання дітей та молоді у системі національної освіти” та інших урядових і освітніх документах наголошується на необхідності цілісного вивчення проблем, які є актуальними у сфері педагогічної науки у зв'язку з історично зумовленим утвердженням національної системи освіти.

Актуальність окресленого напрямку історико-педагогічного пошуку є надто на часі, оскільки протягом останнього десятиліття в українській державі чітко утвердилася за професором М.Левківським нова галузь історико-педагогічної науки, яку він класифікує на історико-педагогічне краєзнавство.

Природно, що у цьому ключі дослідження потребує регіонального підходу до самого процесу історико-педагогічного пошуку.

Волинь, як окреслене історико-географічне й етнокультурне явище теж являє собою потенційні можливості для аналізу історико-педагогічного процесу на терені цього регіону.

Слід відмітити, що перші наукові пошуки з розвитку освіти Волині з'явилися вже у другій половині XIX століття. Зокрема, П.Батюшков, Н.Мукалов, М.Теодорович, Н.Барсов, К.Левицький та інші висвітлювали окремі аспекти розвитку освіти, діяльності духовенства, історії становлення навчальних закладів тощо.

Певні аспекти зазначеної проблеми досліджували О.Борейко, І.Гавриш, Л.Єршова, М.Жилук, Т.Джаман, О.Іващенко, О.Костюк, І.Круковська, М.Левківський, Ю.Поліщук, Н.Рудницька, Н.Сейко, С.Коляденко, В.Омельчук, котрі досліджували етапи становлення шкільництва національних меншин (польської, чеської, частково німецької, єврейської), діяльність громадських товариств, літературного краєзнавства та ін.

Зазначимо, що в опублікованих для масового користування матеріалах, які характеризують розвиток освіти, лише частково розкриваються організаційні засади діяльності Острозької академії. Проте, все це потребує подальших пошуків.

Незважаючи на сильну політику колонізації, на несприятливі умови підневільного українського життя в Російській імперії, українська інтелігенція вела наполегливу роботу проти існуючого панівного режиму за культурний розвиток народу, за рівноправність української мови та розвиток шкільництва.

На Волині наприкінці XVI на початку XVII століття активно розвивався національно-культурницький рух, що проявлявся у діяльності братств в Острозі та шкіл у Володимирі, Дубно й Луцьку.

Метою статті є аналіз організації, змісту, форм та методів навчання і виховання студентів в Острозькій академії.

Київська Русь внаслідок монголо-татарського поневолення втратила свою могутність. Лише Галичина та Волинь зберігали незалежність до XIV ст., де продовжувалися освітньо-виховні традиції Київської Русі. З часу приєднання Волині і Наддніпрянщини до Литви (1377 р.) і Галичини до

Польщі (1387 р.) українські землі стали здобиччю литовських, польських і угорських феодалів.

Поневолювачі насаджували католицьку віру та національний гніт, переслідували православних священиків, закривали і здавали в оренду шинкарям православні церкви, не допускали до державних посад всіх не римо-католицької віри. Було нанесено значного удару і по освіті. Кращі умови навчання створювалися в польських навчальних закладах, куди потягнулися, переслідуючи цілі службової кар'єри, багато дітей української знаті і заможнішого міщанства. Українці-випускники польських шкіл з презирством ставилися до рідної мови, культури. Лише селянство та незаможне міщанство міцно трималися своєї віри та культури, навчаючи дітей у церковних школах або у мандрівних дяків. Була зовсім відсутня українська середня і вища освіта [39].

Широку освітню діяльність в Україні розгорнув духовний орден єзуїтів. Єзуїти створювали свої *єзуїтські навчальні заклади – колегіуми*, звідки виходили вірні і покірні слуги Ватикану.

1596 р. Берестейській собор створив об'єднану православну з католицькою церкву – греко-католицьку. Церковна унія визначала главою церкви Папу Римського. Уніати приймали основні догмати католицької віри, але вони одержали можливість зберегти в умовах латинізації і полонізації слов'янську мову у богослужінні та обряди православної церкви. Унія стала засобом захисту української мови, створила умови для появи національної інтелігенції, дала уніатські школи.

Уніатські школи орієнтувалися на західну педагогіку, хоч і давали непогані для того часу знання, але не користувалися великим авторитетом в українського населення. Навчання в них проводилося рідною мовою.

Уніати приймали основні догмати (учень займав місце на лаві під час занять залежно від успіхів у навчанні, але не за походженням); ректор і вчителі вибирались на загальних зборах братства. Досить серйозні вимоги

ставилися до вчителя. Він повинен бути благочестивим, розумним, не п'яниця, не блудник... Всього у статуті нараховується 16 подібних вимог.

Певний вплив на формування освітньої справи в Україні XVI ст. мала епоха європейського Відродження, яка породила гуманізм і реформацію польських і угорських феодалів.

Яскравим прикладом захисту слов'янської школи став київський воєвода князь Острозький, який на свої кошти організував слов'яномовні навчальні заклади в Турові (1572 р.), Володимирі-Волинському (1577 р.), Острозі (1576 р.). Князь запропонував вивчати у цих школах не лише слов'янську, а й грецьку та латинську мови. Учителями тут були як православні, так і протестанти. Вчилися діти української православної шляхти, а також селянські діти.

У визволенні від національного і релігійного гніту українського народу важливу роль відіграли братства, які були розповсюджені в Україні у XVI-XVII ст. Братства об'єднували ремісників, селян, запорізьких козаків, купців і навіть українських магнатів. Братства створювалися для боротьби проти польської шляхти та уніатів, а також проти необмеженої влади церковних феодалів.

Братства – це організації міського населення, передусім ремісників і купців, які об'єднувалися з метою боротьби проти ополячення та окатоличення українського населення. До братств приймали всіх польських і угорських феодалів.

Братчики розуміли, що для успішного ведення боротьби проти агресивних нападів польсько-литовської шляхти, елементарна освіта була недостатньою. З кінця XVI ст. в Україні виникають початкові і підвищені школи, організаторами яких були братства.

Братські школи - це українські національні навчальні заклади в XVI - XVIII ст. [25].

Вони почали створюватися у 80-х роках XVI ст.; їх організовували й утримували церковні братства з метою зміцнення православ'я. Першу братську

школу заснувало Успенське братство у Львові (1586). За її зразком створювалися братські школи в різних містах України. В першій половині XVII братські школи засновувалися і в деяких селах.

Школа львівського братства, відкрита 1586 року, яка за організацією навчання і розпорядком шкільного життя перевершила подібні західноєвропейські школи того часу. За зразком цієї школи відкрилися братські школи і в інших містах: Перемишлі, Рогатині, Замості, Києві, Вінниці, Кам'янці-Подільському, Кременці та ін.

У своїй боротьбі братства широко використовували школи, друкарні і молодіжні організації. Особливу увагу вони приділяли створенню шкіл, серед яких найвідомішими були: Львівська (1586), Віденська (1592), Мінська (1592), Дубнівська (1604), Замостівська (1606), Брестська (1615), Київська (1615), Луцька (1624), Полоцька, Могилівська, Кам'янець -Подільська, Вінницька та інші. Вищі вчителі братських шкіл були авторами підручників, наприклад, Лаврентій Зизаній написав „Граматику слов'янського язика” (1596), Мелетій Смотрицький – „Граматику словенскую” (1613).

Про досвід роботи братських шкіл України знав великий чеський педагог Я.А. Коменський. Він обґрунтував класно-урочну систему навчання. Спеціалісти прослідкували аналогію між статутом Львівської братської школи та твором Я.А.Коменського „Закони добре організованої школи” [35].

У школі був запроваджений учбовий рік, який починався 1 вересня, введені літні канікули (липень-серпень). Влітку навчання розпочиналося о 9 годині ранку, а взимку – дещо пізніше

Діяльність братства мала такі **напрямки**: охорона благочестя та порядку; благоустрій братства і боротьба за національну самостійність; охорона православ'я.

Останній напрямок діяльності братства не вказувався у статутах із цілком зрозумілих причин. Можливо, це дало привід багатьом дослідникам розглядати братства як мирні організації. Але відомо, що кожен, хто вступав до братства,

складав присягу - стояти за православну віру „до останньої краплі крові”, „до останнього подиху” [26].

Братські школи були двох **типів: елементарного та підвищеного**, які докорінно відрізнялися від інших існуючих шкіл, приміром, протестантських, католицьких, православних монастирських та національних: єврейських, вірменських тощо. Предмети у цих школах викладалися рідною мовою, вивчалася антична література, філософія, розвивалися розумові здібності учнів. У братських школах підвищеного типу крім читання, лічби, письма та хорового співу, вивчалися „сім вільних мистецтв”.

Слід зазначити, що історичні свідчення про перші навчальні заклади, організовані братствами, обмежені. Відомо, що шкільна кімната розміщувалась у братському будинку. Вчителя, який виконував обов'язки дяка та писаря, обирали на загальних зборах братства. Платню він отримував з прибутків церкви, а також із коштів, що платили батьки за навчання дітей. За добру роботу вчитель міг отримати „святкові” — 5,5 гроша.

Інформацію про те, як організовувався навчальний процес знаходимо у Статуті Львівської братської школи, де визначався режим навчальної діяльності учнів, окреслювалося коло їхніх обов'язків, а також учителів, батьків та опікунів.

Учнів, як правило, ділили на **три групи**: одні вчилися розпізнавати літери, інші — читати і вчити напам'ять певний навчальний матеріал, треті — міркувати, пояснювати прочитане. Читати і писати вчилися слов'янською мовою. Учнів навіть знайомили зі слов'янською нумерацією.

До **змісту освіти** у школах першого типу, крім читання та письма, входила лічба, малювання, вивчення катехізису, особливе місце займали співи. Навчання-проводили у суботу. Як відомо, церковний хор складався з учнів. У деяких братських школах, наприклад у Київській, практикувався багатоголосий спів у 4, 6, 8 голосів.

У школах запроваджувались елементи класно урочної системи навчання, а також різні *методи*: *пояснення, бесіда, самостійна робота, диспут, взаємне навчання*. Для закріплення навчального матеріалу широко практикувалось *повторення*. За порядком у школі, поведінкою учнів і виконанням домашніх завдань стежили виділені на кожний тиждень чергові учні. В школі часто бували батьки учнів, які допомагали вчителям доглядати за поведінкою дітей. Віддаючи дітей до школи, батьки підписували з ректором школи договір, в якому зазначалися обов'язки школи і батьків [26].

Організація навчального процесу Львівської братської школи зафіксована у Статуті, який став зразком для інших братських шкіл.

О 9-й ранку розпочиналися заняття влітку, а взимку вчитель сам визначав час початку навчання. Учень займав місце в класі, яке визначалося результатами його успіхів. Якщо хтось із учнів не заявлявся на урок — учитель посилав когось із вихованців з'ясувати причину. Навчальний день починався з молитви, а потім школярі відповідали домашнє завдання і перевірялися виконані вдома письмові роботи. Після цього вчитель пояснював новий матеріал і видавав учням завдання, щоб вони переписали їх вдома. Іноді урок проходив у формі бесіди чи диспуту, потім відпочинок. Діти обідали і знову поверталися до школи, виконували і перевіряли домашні завдання один у одного.

Статут передбачав не тільки режим навчальної діяльності учнів, а й регламентував роботу вчителів. Так за поведінкою вихованців стежили спеціально призначені вихователі або старші вихованці школи.

Навчання у школі було платне, хоч найбільшій учням надавалась допомога. Кожного тижня призначалися 2-3 чергових учні, які приходили у школу раніше від інших, розтоплювали піч, прибирали, слідкували за поведінкою решти школярів. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговують стосунки братської школи і батьків, які були зафіксовані у статуті. Коли, батько приводив сина до школи, то підписував *угоду* з учителем, де зазначалося, чого *школа* має навчити учня. Крім того, в угоді визначалися і обов'язки *батьків* чи *опікунів* — сприяти навчанню та вихованню своєї дитини. Угода

підписувалась, у присутності двох свідків, найчастіше це були сусіди. Обов'язком *батьків* була перевірка домашнього завдання.

До школи приймалися діти усіх станів. Дітям з убогих сімей надавалась матеріальна допомога. А сироти були під повною опікою братства, яке вимагало від учителів своєї школи однакового ставлення до всіх учнів. Дидаскал має вчити й любити всіх дітей однаково, зазначено у Статуті Львівської братської школи, - як синів багатих, так і сиріт убогих, і тих, що по вулицях ходять, поживи просять. Становище учня в школі залежало не під матеріального стану батьків, а від його особистого успіху у навчанні та поведінці.

Що стосується змісту освіти носив, гуманітарний характер. Зокрема, вивчали граматику грецької, слов'янської, латинської, польської мов. Філософських наук за посібниками, написаними слов'янською мовою. Серед предметів, які вивчали в школі - курс інтегрованої математики. Наприклад: арифметику вивчали разом з геометрією й астрономією. Були поширені і предмети естетичного циклу: малювання, співи [39].

Кінець XVI - початок XVII ст. знаменувалися поширенням віршування. Вірші складали вчителі й учні. До нашого часу дійшли вірші Л. Зизанія, К. Ставровецького, Й. Борецького, П. Беринди та ін.

У 1592 р. при підтримці гетьмана запорозьких козаків Сагайдачного Львівське братство одержало від короля Сигізмунда III право викладати в школі сім вільних наук (граматику, діалектику, риторику, арифметику, геометрію, астрономію, музику).

Першим ректором Львівської братської школи був грек Арсеній, архієпископ Елассонський, який склав граматику „Адельфостер” і викладав грецьку мову. Львівська братська школа мала сильний викладацький колектив. Це Стефан Зизаній — викладач грецької мови, Лаврентій, Зизаній - викладач слов'янської, Іов Борецький — викладач грецької та латинської мов та інші.

Львівська братська школа не тільки постачала братським школам навчальні посібники, а й готувала для них учителів.

Неабияку роль у розвитку освіти і культури в Україні у першій половині XVII ст. відіграла **Київська братська школа** підвищеного типу, яка пройшла шлях від школи через колегію до академії.

Це одна з найвизначніших братських шкіл в Україні у XVII ст., яка була заснована Київським Богоявленським братством у 1615 році, її статут затверджений у 1620 році за зразком Львівської братської школи. Школу могли відвідувати вихідці з різних суспільних верств - козаки, міщани і шляхта.

Серед засновників Київського братства були визначні діячі української культури З. Копистянський, Т. Земка. Гетьман П. К. Сагайдачний оголосив про вступ до Київського братства всього реєстрованого козацтва. Київське братство було одним із центрів боротьби українського народу проти церковної унії. При сприянні братства 1620 року всупереч забороні польського уряду відновлено православну церкву ієрархією, яку очолив Іов Борецький. Заслугою київського братства було заснування Київської братської школи. Матеріальну основу діяльності братства становили внески членів. У 1645 році Є. Гулявичівна передала свою садибу з землями в Києві на Подолі для заснування монастиря, шпиталю для прочан та школи для дітей шляхти та міщан. У 1625 - 1626 роках Київське братство отримало від російського уряду значні кошти для будівництва і оздоблення Богоявленської школи - визначної пам'ятки архітектури. За певних умов у кінці 30-х років XVII ст. Київське братство змушене було припинити свою діяльність [25].

Ще однією визначною братською школою була Луцька. Цей навчальний заклад був заснований Луцьким братством у 1617 році. Діяльну участь в її створенні брали Л. Древинський і Д. Малинський. Статут школи засновувався на „Порядку шкільному” Львівської братської школи. Схвалені братством „Артикули прав” містили правила поведінки учнів. У Львівській братській школі навчалися сини міщан Луцька православних шляхтичів Волині. В школі високого рівня досягло викладання граматики, риторики і поетики, хорового співу. Ставили театральні спектаклі, окремі учні писали вірші

українською літературною мовою того часу. Викладачами школи були ченці братського монастиря [14, с. 23].

Українська церква, церковні братства, діяльність братських шкіл стали епохальним явищем в історії українського шкільництва, що забезпечило його дальший бурхливий розвиток. Вони виховали й перед усім світом показали освічених людей України, творчих інтелектуалів, палких патріотів, мужніх захисників свого народу від нашествия польських колонізаторів, носіїв і пропагандистів ідей української державності, мучителів українського національного відродження, утвердження людської гідності українця, почуття поваги до представників інших народів.

Таким чином, братські школи сприяли не тільки поширенню освіти й розробці педагогічної теорії, а відіграли важливу роль у боротьбі українського народу за своє визволення від гніту польських загарбників, їх вплив можна вбачати в завзятій національній боротьбі, що охопила міста, і в селянських повстаннях; і в початках козаччини, і в народженні нових могутніх духовних і наукових центрів, зокрема Києво-Могилянської академії.

Братські школи відіграли важливу роль у національному відродженні. Вони виховували своїх учнів в дусі патріотизму, любові і поваги до рідної мови, до культури свого народу. Саме братські школи відіграли вирішальну роль у формуванні і утвердженні національної системи освіти в Україні.

Хоча братські школи давали підвищену освіту, але це були середні навчальні заклади. Об'єктивні історичні умови сприяли виникненню в Україні і вищих навчальних закладів. Існувала потреба в освічених людях, які могли б протистояти агресивним нападам польсько-литовської шляхти і відстоювати інтереси народу в судах і сеймах, добре знали законодавство, вміли полемізувати з вихованцями єзуїтських колегіумів тощо.

Найголовніші ознаки тогочасного вищого учбового закладу: висока якість і рівень освіти; викладання крім „семи вільних мистецтв” вищих студій: філософії і богослов'я.

Серед перших закладів вищого типу стали Острозька школа-академія та Києво-Могилянська академія.

Острозька школа-академія є однією з перших шкіл вищого ступеня в Україні і найвизначнішою серед православних навчальних закладів XVI-XVII ст., що їх відкривали українські магнати.

Школа-академія в Острозі була організована князем Острозьким на його кошти 1576 року. Від самого початку заснування їй призначалась відповідальна політична роль – протистояти колонізаторському впливові на українську та білоруську молодь католицько-єзуїтських навчальних закладів. Тому в навчальному процесі багато уваги приділялося вихованню в учнів почуття патріотизму, любові до культури, мови, традицій свого народу.

Острозьку школу називали „тримовним ліцеєм” або „слов’яно-греко-латинською академією”. Іншими словами, її заснування було початком компромісу між представниками східнослов’янської просвітньої традиції та „латинської науки”.

На сер. XVI ст. Острог був значним центром науки. У цьому місті знаходили притулок багато вільнолюбних і сміливих мислителів, які зазнали переслідувань у себе на батьківщині. Острозька школа стала організаційним центром діяльності наукового гуртка, який об’єднував талановитих вчених латинської, грецької, слов’янської мов, видатних математиків, астрономів, філософів, польських і угорських феодалів.

Заснування саме у приватних волинських володіннях літературно-перекладацького гуртка нового типу і першої української школи вищого рівня було закономірним явищем. Адже найсприятливіші умови для розвитку української культури на той час склалися саме у Східній Волині. Сильними були позиції православних магнатів, які мали можливість матеріально забезпечити різноманітні коштовні починання, зокрема у шкільництві. Активність міщанства була незначною, частково внаслідок приватного характеру абсолютної більшості міст. Їхні мешканці на відміну від міщан державних міст користувалися меншою політичною та економічною

свободою і загалом мало проявляли себе в громадському житті краю. Особливо не виділялась і місцева церковна ієрархія, яка, як і вся українська церква, перебувала в той час у стані кризи. Ні Луцько-Острозьке, ні Володимиро-Берестейське єпископство не йшли вперед у культурному русі. Національний гніт на цих землях відчувався порівняно мало. Мала кількість католиків і переважно поляками) не могла відігравати домінуючої ролі, місцева адміністрація рекрутувалася переважно з числа українців, які ще обіймали всі ключові посади.

До того ж Волинь перед 1596 р. входила до складу Великого князівства Литовського. Отож, у силу історично-зумовлених причин, провідною культуротворчою силою у 70-х рр. XVI ст. стали великі волинські землевласники. Те, що вони найбільше були зацікавлені у заснуванні в своєму регіоні школи вищого типу, крім загальнокультурних мотивів, стимулювалось і суто місцевими обставинами.

Україна до польського королівства спричинила певні зміни в побуті. Для отримання посад в установах, де попередньо панувала українська мова, стало потрібне досконале володіння польською та латинською, загалом вищий освітньо-культурний рівень. Цього потребувало і загальнодержавне політичне життя (сеймики, з'їзди, сейми), до якого прилучилися волинські феодали. Система домашнього, прицерковного чи примонастирського навчання шляхетських та міщанських дітей вже не відповідала вимогам часу. Натомість висилання юнаків на студії в польські, а тим більше закордонні вищі школи, потребувало значних витрат. До того ж вони, як і католицькі та протестантські школи Речі Посполитої, прямо чи посередньо сприяли полонізації української молоді. Вирішити ці непрості проблеми і були покликані гурток інтелектуалів у Миляновичах та школа вищого типу в Острозі.

Академію в Острозі заснував Василь-Костянтин Костянтинович Острозький (1526 — 1608) - найбільший магнат держави, відомий меценат, нащадок самого Володимира Святославича.

Вибір князем Острога для влаштування академії, друкарні і літературно наукового гуртка був не випадковим. Насамперед з престижних міркувань, йому імпонувало те, щоб розмістити академію в „домоначальному граді” — місті яке дало назву роду — і одному з осередків православної Луцько-Острозької єпархії. Відповідної ваги осередкові надавало і те, що на зламі XVI — XVII ст. князівський двір (в Острозі та Дубні) ставав центром політичного життя України.

Острозький споруджував школу „майже з королівським розмахом”. Значні суми записала їй близько 1579 р. і його племінниця Гальшка Острозька. Вона падала на „шпиталь и академию острозьку, на манастирь святого Спаса недалеко Луцка над рекою Стиром и на сели Доросиню” шістьтисяч коп. грошей [28, с. 1-10].

До речі, за її прикладом інша Гальшка, Гулевивівна, 1615 р. подарувала Київському братству землю під школу [32, с.35].

При організації школи, як і всього культурно-видавничого центру в Острозі, зразком стали, очевидно, приватні католицькі і протестантські освітні осередки Речі Посполитої та деякі закордонні. В основу діяльності було покладено традиційне для середньовічної Європи вивчення „семи вільних наук”. Проте заснована школа докорінно відрізнялася від західноєвропейських чи польських початкових та середніх шкіл своїм активним використанням греко-візантійської культурної спадщини та виразно національним характером. Унікальність та оригінальність її виявилися і в тому, що відповідно до культурних та політично релігійних потреб України тут своєрідно інтерпретували гуманістичну ідею „тримовного ліцею” (тобто гебрайсько-греко-латинського). Православний характер школи зумовив заміну гебрайської церковнослов'янською мовою. Вперше ідею тримовної школи (покликані готувати видання Біблії) висунув і спопуляризував у Європі Еразм Роттердамський (1467 — 1536) [32, с.40].

Вивчення гебрайської та грецької мов стало поширеним явищем у Європі XVI ст. 5 травня 1581 р. вийшло суто шкільне видання — хронологія

Андрія Римші — перелік назв місяців року церковнослов'янською, гебрійською і українською мовами. До кожного з них було додано вірш на сюжет із Старого Завіту.

На високий науково-методичний рівень було поставлено навчання церковнослов'янської. Підготовка до публікації Біблії стимулювала тут вироблення певних сталих граматичних засад, ознайомлення з тогочасною європейською мовознавчою думкою. Трьома мовами читались і початкові філософські курси [32, с.55].

Отже, в Острозькій академії вперше серед українських шкіл викладання велося церковнослов'янською, грецькою та латинською мовами. Відповідно до вимог часу студента могли знайомитись із основами права, зокрема церковного.

Починаючи з 1583 р., Острозьку школу сучасники часто називали „Академією” зокрема так про неї писали фундаторка Гальшка Острозька, ректор Герасим Смотрицький, ідеологічний супротивник Іпатій Потій, укладач інвентарю міста (1620 р.). Навіть єзуїтський хроніст Ян Велевіцький з Кракова величав її „схизматицькою академією”, на противагу єзуїтській острозькій „Колегії” (1623). Фактично вона була середнім навчальним закладом. У певні періоди, за наявності висококваліфікованих фахівців могли впроваджуватись і окремі курси академічного рівня. Європейські престижні навчальні заклади підвищеного рівня у XVI ст. іменувались академіями і за відсутності для цього формальних підстав, наприклад, академія Люблінського в Познані заснована 1519 року, чи організована у 1559 році Жаном Кальвіном відома Женевська гімназія, яка готувала кандидатів на пасторів та урядовців-працівників. У тодішніх умовах навіть магнат Острозький не зміг би добитися для своєї школи, антикатолицької за спрямуванням, прав вищого навчального закладу. Згідно з європейською практикою прерогатива надання університетських прав належала королеві (при апробації папи римського і сейму). До того ж вже існуючі академії всіляко чинили опір виникненню нових, конкурентних шкіл. Однак

формальна невизначеність статусу закладу, його приватний характер опосередковано сприяли виникненню вперше в Україні світської публічної школи, незалежної не тільки від державних чинників та костельної ієрархії, але навіть від православної церкви. Світськими людьми були викладачі (бакалаври), більшість ректорів. Фактично в Острозі вперше було подолано монополію церкви в українській освіті [47 с. 365].

В історії академії і можна окреслити три періоди. **Перший - час формування** (1576 — 1586), характеризується значним інтелектуальним спалахом — випуском першої церковнослов'янської Біблії (1581).

Уже тоді простежується унікальна ознака Острозького культурно-освітнього центру (який, окрім академії, включав ще літературно-публіцистичний гурток та видавництво). Це залучення до співпраці діячів різних конфесій, ідеологічних, політичних орієнтацій. Тут перебували православні — українець Герасим Смотрицький та росіянин Іван Федоров; випускник Римського Грецького колегіуму, греки, білорус Андрій Римша і українець Мотовило.

Наступний період діяльності академії (1587 — 1608) — **час її розквіту**. Саме тоді до Острога та підпорядкованих йому культурно-ідеологічних осередків було запрошено цілу плеяду видатних особистостей свого часу — українців та іноземців. Винесений ними з відомих європейських університетів, протестанських чи католицьких середніх шкіл науковий та педагогічний досвід був втілений у діяльності Острозької академії. Адже українець Кипріян вчився в Падуанському університеті, Ісакій Борискович — в Александрійській патріаршій школі, львів'янин, за народженням грек Мануїл Ахілеос закінчив римську Афанасіївську колегію. З-поміж пов'язаних з Острогом вихованців Падуанської академії вирізнялися греки Никифор Кантакузин та Кирило Лукаріс, пізніше Александрійський та Константинопольський патріарх.

Залучення наукових кадрів та викладачів з-поза кордону відбувалося двома хвилями. *Перша* пов'язана із заснуванням колегії і підготовкою до

випуску Біблії, *наступна* припала на другу половину 90-х рр. XVI ст.

У жодному з культурно-ідеогічних центрів України XVI — XVII ст. не побувало стільки впливових, здебільшого високоосвічених особистостей православного Сходу та Балкан. Гості консультували перекладачів, сприяли налагодженню книжних контактів з тими країнами, звідкіля походили чи де посідали церковні посади.

Постійними були зв'язки з Афоном — найвідомішим осередком зберігання пам'яток православної книжності. Взаємовигідні культурні контакти налагодилися ще з 70-х рр. XVI ст. Сюди для морального вдосконалення, вивчення та копіювання багатой грецької та церковнослов'янської спадщини мандрували Йов Княгиницький, Іван Вишенський та інші діячі. Натомість афонські ченці приходили до Острога за місцевими виданнями, приносили рукописи, необхідні для друкарні та колегії.

З академією співпрацювали і польські діячі, забезпечуючи відповідний рівень викладання польською і латинською мовами. Virізнявся Ян Лятош (1539 — 1608) — астроном, математик, доктор медицини, випускник Краковського та Падуанського університетів. Через конфлікт з консервативними католицькими колами він змушений був покинути викладання у Краківському університеті й останні десять років свого життя провів у Острозі. Певну допомогу академії могли надавати і Симон Пекалід (латиномовний поет, вихованець Краковського університету), блискучий полеміст, випускник однієї з протестантських шкіл Великопольщі Мартин Бронеvський (Христофор Філалет).

Авторитет Острогу принесли і українці, православні публіцисти Герасим Смотрицький, Іван Вишенський, Василь Малюшицький (Суразький), Клірик Острозький, літератор Дем'ян Наливайко, друкарі, книжники. З другої половини 90-х рр. XVI ст. Острог об'єднав блискучі інтелектуальні сили України та з-поза її меж. В цьому сформувалася перша наукова установа України (філологічного профілю), найпотужніше тогочасне українське

видавництво [17, с. 54].

Для діяльності академії важливе значення мала духовна атмосфера міста. На зламі XVI — XVII ст. тут стикаються, взаємозбагачуючись, різні національно-культурні традиції. У відносно невеликому місті (близько 5 тис. мешканців) були одні з найбільших і найстаріших в Україні колонії євреїв і татар. Як місто, залучене до міжнародної торгівлі. Острог був особливо відкритим до сприйняття культурних, мистецьких та релігійних новацій. В останній чверті століття докорінно змінюється навіть зовнішній вид Острога, його прикрасили замок, три дерев'яні палаци, міські вежі та будинки, ратуша. інтелектуально-мистецьке середовище міста творили малярі, співаки, цехові та придворні музики, будівничі-іноземці; ксьондзи та вчителі католицької школи, приватні та міські лікарі та аптекарі — бакалаври Краківського університету.

Великим досягненням у діяльності школи було певне нормування и української книжної мови. Цьому сприяв Дем'ян Наливайко, який послідовно супроводжував церковнослов'янські тексти своїх публікацій перекладами на українську мову. Вироблені в Острозі лінгвістичні засади, правдоподібно, були творчо використані у Львівській братській друкарні. І саме острожанин Тарасій Земка, „вчена людина у грецькому, латинському, слов'янському та руському діалекті”, вперше переклав з грецької на українську мову велику кількість книжок [11, с. 89].

Академія мала позитивний вплив на розвиток вищих українських шкіл, зокрема Волині. До них йшли вчителями випускники академії, постачалися учбові видання, рукописи із Острога. При реорганізації з ініціативи Острозького Володимирської присоборної школи 1588 р. було засновано фундації для підготовки грецьких та слов'янських бакалаврів.

А це, без сумніву, копіювало структуру Острозької академії, де, як свідчать виявлені Ю. Мициком матеріали, навчалось стільки ж „штатних” викладачів. Плідні зв'язки підтримував Острог з українськими братствами та їхніми школами, насамперед із Ставропігійським у Львові, де була заснована

друга після Острозької українська школа вищого типу. При виробленні її статуту, очевидно, був використаний набутий досвід. Деякі з братських дидакалів закінчували Острозьку академію, львівські випускники вдосконалювали свої знання в Острозі, і, навпаки, студенти колеції їхали до Львова викладачами. Саме острозькі діячі стояли біля джерел Київської братської школи. Закономірним було перейняття Києвом естафети українського вищого шкільництва.

Творчі контакти нав'язувалися з протестантськими осередками. Студенти православної академії навіть навчалися в антитринітарській школі, заснованій надвірним маршалком Острозького Гаврилом Гойським у Гощі (1600—1635).

Однак вироблена в академії система шкільництва, що ґрунтувалася на поєднанні українсько-візантійських традицій та певних досягнень європейської педагогіки як науки, не зникла безслідно. Сформований тут тип національного вищого навчального закладу православного спрямування — слов'яно-греко-латинська академія — був перенесений до Києва (1632), звідки поширився в Молдавське князівство (Ясси, 1640 р.), а після декількох невдалих спроб — і до Москви (1687).

Виняткове значення Острога полягало в тому, що більшість культурно-освітніх та релігійних діячів тогочасної України і Білорусі були пов'язані з ним походженням, навчанням, участю в політичних та культурницьких акціях центру. Серед знаних випускників академії — острожани ректор Сава Флячич, брати Наливайки — Северин (козацький керівник) та Дем'ян (острозький літератор), Стефан Смотрицький (острозький книжник) та його брат Мелетій (відомий письменник), коректор Печерської друкарні Тарасій Земка, ректор Гойської школи, а згодом і Києво-Могилянської академії Ігнатій Старушич, а також відомі православні аскети Іов Княгиницький та Афанасій Межигорський, гетьман Петро Сагайдачний, хроніст Йоаким Єрлич [11].

Протягом 60-річної діяльності Острозької академії (1576 — 1636) її

закінчило не менше як 500 осіб. Вихованці академії ставали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками, секретарями в державних та приватних установах. Деякі з них були впливовими релігійними діячами. Вперше учительський стан поповнився не учнями дяківських шкілок, а професійними викладачами з новим світоглядом, значно ширшими знаннями. А це мало наслідком відчутне підвищення рівня освіти всього суспільства, її демократизацію. Академія відіграла і значку політичну роль: до певної міри стримувала полонізаторський вплив на молодь католицько-єзуїтських навчальних закладів, сприяла утвердженню національної свідомості серед всіх верств українського народу. Непересічним є внесок її діячів у становлення вітчизняного мовознавства як науки. Став Острог і впливовим центром міжнародного спілкування [6, с. 300].

На жаль, історія не зберегла „ні статут, ні інші програмні документи цієї школи, в яких би визначався її тип”. Нічого не відомо про устрій, структуру і систему викладання. Це зумовило характер нашого аналізу: вияснити, насамперед, кого саме приймали до школи, які предмети в ній вивчалися і хто навчав, яким був рівень освіти вчителів Острозької академії. Відомості з цих питань надто загальні.

У передмові до „Букваря” (1578 р.) Іван Федоров писав: „Слід приймати до школи таких „мужей”, які були б у „божественном писании искусны, в греческом языке и в латинском, паче же и в руском” [36, с. 176]. Оскільки навчальні плани Острозької академії не збереглися, необхідний насамперед аналіз змісту освіти цього навчального закладу.

Відомо, що в Острозі навчали учнів усім предметам „тривіуму” (граматика, риторика, діалектика) і „квадривіуму” (арифметика, геометрія, музика, астрономія). Проте аналіз джерел свідчить, що в Острозькій академії вивчалися також предмети, що не входили до „тривіуму” і „квадривіуму”. Це по-перше, а по-друге, слід брати до уваги надзвичайно високий рівень педагогів, які працювали в академії [32, с. 87].

Проаналізуємо насамперед номенклатуру навчальних дисциплін

академії. Їх було досить багато. У складі педагогів, за оцінкою професора Лук'яновича були представники всіх галузей тодішньої науки — медицини, астрології, філософії, богослов'я, проповідництва. Учні вивчали старослов'янську, грецьку, латинську і польську мови, поезію та історію. Зазначені предмети не входили ні до „тривіуму”, ні до „квадривіуму”.

Щодо додаткових навчальних предметів, то їх перелік засвідчує, що в Острозькій академії панувала греко-візантійська культурна традиція. З мов перевага віддавалася старослов'янській, а також українській, що була близькою до народної, розмовної.

Дослідники вважають, що навчання в академії проводилось церковнослов'янською мовою, це робилося всупереч настановам і вимогам католицизму, що проголошував марність навчання старослов'янською мовою. Так, за твердженням Петра Скарги, що не було ще на світі і не буде жодної академії, колегії, де б теологія, філософія і інші визволені науки іншими мовами вивчались. З слов'янської мови жодний не може бути вченим [32, с. 67].

Досить високим був рівень викладання грецької мови в Острозі, про що свідчить переклад у 1611 р. одним із її учнів твору Федора Авукара.

Велике значення в академії приділяли вивченню музики і церковному співу. В Острозі виник відомий згодом „острозький” напів. Рівночасно спостерігається і високий розвиток світської музики, в місті засновується цех музикантів, явище рідкісне для України. У 1624 році в Острозі зафіксовано навіть цех скрипалів. Належний рівень мовознавчих студій та викладання в академії забезпечувала „бібліотека, зібрана з немалим трудом”. Географія книжкових зв'язків академії та видавництва була надзвичайно велика — Константинополь, Александрія (Єгипетська), Москва, Італія, Аравія, Білорусь та Польща [25, с. 44].

Острозька академія користувалася великою популярністю серед українського народу й набула широкого світового визначення. У ній училися не тільки шляхетські діти, а й селянські. Про педагогічні успіхи академії

свідчать імена її славетних вихованців, таких як гетьман Петро Конашевич-польських і угорських феодалів.

У зв'язку з відсутністю безпосередніх даних про структуру Острозької колегії можна з великою долею вірогідності говорити про її подібність у структурі Києво-Могилянську академії [47, с. 370].

В академії існував поділ на класи. Всього нараховувалось 8 класів:

- підготовчий (фара або аналогія),
- три молодші (інфіма, граматика, синтаксис),
- два середніх (поетика і риторика),
- два старших (філософія і богослов'я).

Повний термін навчання становив 12 років, у всіх класах навчалися один рік у класі філософії - два роки, богослов'я - чотири роки.

Керівництво академії складали ректор, префект - перший помічник ректора з навчальної роботи, суперінтендант - наглядач за умовами проживання учнів.

Навчальний рік у колегії, як уже зазначали ми, розпочинався з 1 вересня і тривав до початку липня. Він поділявся на триместри, між якими були невеликі канікули - рекреації. Триместри завершувалися екзаменами. Зарахування новоприбулих проводилося протягом всього року на основі співбесіди з префектом. Префект визначав рівень знань учня і в який клас його зарахувати.

Учні молодших класів (спудеї) заучували тексти напам'ять, виконував и усні і письмові вправи. Філософи і богослови (студенти) домашніх вправ не виконували і екзаменів не складали. У кінці кожного триместру вони писали великі письмові твори - дисертації і захищали їх у присутності всіх студентів. Складовою частиною навчального процесу були диспути, коли один студент обґрунтовував думку, а інші заперечували. Активізації навчальної діяльності учнів сприяли також створені змагання у написанні кращих творів, віршів, промов і їх виголошенні.

Оцінка знань у академії була гнучкою і полягала у загальному висновку

вчителя щодо успіхів учня. Невстигаючих з академії не відраховували. Учень, за власним бажанням міг залишатися в класі стільки, скільки сам хотів. Іноді студенти, щоб підтвердити знання з якогось предмету, переходили у молодші класи. Завершити навчання у академії кожний студент міг за своїм бажанням у будь-який час. Дуже часто студенти не завершували повного курсу. Після закінчення повного курсу навчання або будь-якого старшого класу студент отримував й відповідний атестат.

Студенти проживали на квартирах і в гуртожитках - бурсах. За бурсами і квартирами здійснював нагляд суперінтендант. Студентам жилося скрутно, особливо в бурсах. Щоб прожити, вони наймалися прислужниками, брали участь у хорах, просили милостиню, вчителювали [47, с. 375].

Відродження Острозької академії починається у 1994 році Указом Президента України. У 2000 році університету було надано статус національного.

У Національному університеті „Острозька академія” встановлюються такі основні види навчальних занять: лекція, семінар, консультація, практичні заняття, лабораторна робота, диспут, колоквіум, самостійна робота, практика, підготовка тез, курсової роботи, дипломної роботи.

Перевірка та оцінка знань, умінь, самостійних робіт і навичок студентів університету проводиться за рейтинговою системою, що затверджується вченою радою.

Обсяг отриманих студентом знань визначається в залікових балах, тобто в умовних комплексних одиницях, якими оцінюється вагомість певної дисципліни у навчальному плані і тривалість її вивчення [45].

Студентами інших вищих навчальних закладів, які стали студентами університету, надається можливість отримати на відповідних кафедрах підтвердження, щодо складення заліку з вивчених раніше дисциплін, якщо їх зміст і обсяг відповідає навчальним програмам університету.

Таким чином, аналіз вивчених джерел дає підстави стверджувати, що Острозька академія стала початком нового типу колегії — слов'яно-греко-

латинської.

Сьогодні Національний університет „Острозька академія” -це:

- IV рівень акредитації;
- сучасні комп'ютерні класи;
- міжнародна мережа INTERNET;
- найновіші лінгафонні кабінети;
- віртуальна бібліотека;
- новітні навчальні технології - модульна, рейтингова системи;
- різноманітні спортивні секції;
- участь у міжнародних обмінних програмах;
- регіональний ресурсний центр вивчення іноземних мов;
- можливість здобути освіту за двома спеціальностями. Матеріально-технічну базу та рівень освітніх послуг відзначено у Парижі XXVII Міжнародним призом „За якість”.

Спеціальності:

- правознавство;
- фінанси;
- історія;
- культурологія;
- документознавство та інформаційна діяльність;
- англійська мова та література;
- політологія;
- релігієзнавство.

Структура Національного університету „Острозька академія” визначається ректором відповідно до нормативно-правових актів та основних напрямів діяльності цього закладу. Структурними підрозділами вищого навчального закладу є інститути, філії, факультети, кафедри, аспірантура, докторантура, колегіуми, центри, лабораторії, курси, підрозділи перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців, бібліотеки, навчально-методичні кабінети, навчально-виробничі та творчі майстерні, навчально-

дослідні господарства, виробничі структури, видавництва, заклади культурно-побутового призначення та інші підрозділи, діяльність яких не заборонена законодавством.

Структурні підрозділи Національного університету „Острозька академія” діють на основі відповідних положень, що розробляються і затверджуються конференцією трудового колективу університету [45].

Освітня діяльність у Національному університеті „Острозька академія” передбачає підготовку громадян за освітньо-кваліфікаційними рівнями, інші види підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців, а також наукову роботу.

Зміст освіти, форми, терміни навчально-виховного процесу та освітньо-кваліфікаційні рівні визначаються вченою радою Національного університету „Острозька академія” і можуть коригуватися Міністерством освіти і науки відповідно до встановленого порядку.

В університеті можуть бути реалізовані різні за формою (стаціонар, вечірня, заочна, екстернат), термінами і освітньо-кваліфікаційними рівнями підготовки програми вищої (бакалаврів, спеціалістів, магістрів), після вузівської (аспірантура, докторантура) або додаткової освіти, підвищення кваліфікації, перепідготовки фахівців тощо.

Зміст освіти в університеті за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями може мати експериментальний характер, але враховувати вимоги державних стандартів та зарубіжний досвід і визначатися програмою підготовки, кваліфікаційною характеристикою фахівця, навчальним планом, навчальними програмами і робочими тематичними планами конкретних дисциплін, структурно-логічними схемами їх викладання та іншими документами, що затверджуються вченою радою університету або за її дорученням - радами факультетів.

Обсяг навчального навантаження студентів з будь-якої дисципліни встановлюється відповідними кафедрами. Навчальний рік, як правило, починається 1 вересня і закінчується відповідно до навчального плану та

навчальної програми. Рішення щодо поділу навчального року на семестри, встановлення часу й тривалості канікул затверджується за поданням ректора вченою радою. Навчальний тиждень складається з 6 навчальних днів. Заняття проводяться від понеділка до п'ятниці включно, субота відводиться для самостійної роботи студентів.

Виховна робота здійснюється в процесі спільної навчальної, наукової, виробничої та громадської діяльності студентів і наукових, науково-педагогічних та інших працівників університету.

Навчально-виховний процес, а також наукова діяльність в університеті провадяться українською мовою.

Національний університет „Острозька академія” здійснює підготовку фахівців на основі експериментальних навчальних програм, індивідуальних нормативів організації навчального процесу, самостійно вирішує питання підготовки та перепідготовки кадрів.

Основними напрямками діяльності Національного університету „Острозька академія” є [45]:

- підготовка фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- підготовка осіб до вступу у вищі навчальні заклади;
- підготовка та атестація наукових, науково-педагогічних кадрів;
- науково-дослідна робота;
- спеціалізація, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів;
- культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська, виробничо-комерційна робота;
- здійснення міжнародних зв'язків.

На організацію та проведення навчально-виховного процесу і наукової діяльності в університеті не впливають політичні партії, релігійні, громадські організації та рухи.

Національний університет „Острозька академія” акредитований за статусом вищого навчального закладу III - IV рівнів і має право на провадження освітньої діяльності з отриманням випускниками вищої освіти

на рівні кваліфікаційних вимог бакалавра, спеціаліста, магістра.

В університеті функціонує аспірантура, докторантура.

Національний університет „Острозька академія” має право видавати дипломи про вищу освіту з відповідних напрямів (спеціальностей) за зразками, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

Національний університет „Острозька академія” є юридичною особою, веде самостійний баланс, має реєстраційний та спеціальні реєстраційні рахунки в органі Державного казначейства, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, штампи, бланки.

Головними завданнями Національного університету „Острозька академія” є [45]:

- провадження освітньої діяльності;
- створення умов для оволодіння студентами системою знань про людину, природу і суспільство, а також набуття ними знань в обраній галузі;
- формування соціально зрілої, творчої особистості, фізично здорового покоління громадян; громадянської позиції, патріотизму, власної гідності, готовності до трудової діяльності; атмосфери доброзичливості и взаємної поваги у стосунках між працівниками, викладачами та студентами;
- забезпечення виконання умов державного контракту (замовлення) та угод на підготовку фахівців з вищою освітою, укладеними з підприємствами, установами, організаціями і громадянами;
- проведення наукових досліджень, організація творчої діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців;
- підготовка молоді до самостійної професійної діяльності;
- перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців;
- просвітницька діяльність.

Для виконання своїх завдань Національний університет „Острозька академія” має право [45]:

- 1) визначати зміст освіти з урахуванням державних стандартів вищої освіти;
- 2) визначати форми і засоби організації та проведення навчально-виховного

процесу;

- 3) самостійно планувати роботу і вирішувати питання навчально-виховної, науково-дослідної, науково-методичної і фінансово-господарської діяльності;
- 4) формувати плани прийому студентів, здобувачів наукових ступенів, аспірантів, докторантів з урахуванням державного контракту (замовлення) та угод, укладених з підприємствами, установами, організаціями і громадянами;
- 5) готувати фахівців за державним контрактом (замовленням) та угодами, укладеними з підприємствами, установами, організаціями і громадянами;
- 6) готувати наукові кадри вищої кваліфікації (кандидати і доктори наук);
- 7) розробляти та впроваджувати власні програми наукової діяльності;
- 8) створювати в установленому порядку структурні підрозділи;
- 9) самостійно використовувати всі види асигнувань відповідно до законодавства, затверджувати штатний розпис у межах фонду заробітної плати;
- 10) отримувати кошти і матеріальні цінності (будівлі, в тому числі житлові, споруди, навчальне і наукове обладнання, оргтехніку, транспортні засоби, засоби зв'язку тощо) від органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, громадян і благодійних фондів, у тому числі від іноземних;
- 11) укладати угоди про спільну діяльність з підприємствами, установами, організаціями в Україні та за її межами для виконання статутних завдань;
- 12) зміцнювати навчально-матеріальну базу, розширювати мережу спортивно-оздоровчих, лікувально-профілактичних закладів;
- 13) здійснювати капітальне будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт приміщень;
- 14) реалізувати пільги, надані законодавством для вищих навчальних закладів;
- 15) проводити самостійну видавничу діяльність у встановленому порядку;
- 16) брати участь у діяльності міжнародних організацій;
- 17) отримувати у пріоритетному порядку державне замовлення для підготовки фахівців;

18) створювати різні типи навчально-наукових комплексів, об'єднань, асоціацій, інститутів, філій, коледжів, ліцеїв, гімназій;

19) відповідно до наданої автономії: розробляти та впроваджувати навчальні програми; визначати структуру університету, а також спеціальності відповідно до ліцензій з надання освітніх послуг; організовувати науково-дослідну роботу та створювати для цього відповідні підрозділи; присвоювати категорії викладачам.

Національний університет „Острозька академія” забезпечує [45]:

— дотримання вимог Законів України „Про освіту”, „Про мови в Україні”, „Про наукову та науково-технічну діяльність”;

— дотримання державних стандартів вищої освіти;

— створення безпечних умов для провадження освітньої діяльності;

— виконання договірних зобов'язань з іншими суб'єктами освітньої, виробничої, наукової діяльності та громадянами, в тому числі за міжнародними договорами;

— дотримання фінансової дисципліни та збереження державного майна;

— соціальний захист учасників навчально-виховного процесу; виконання державного контракту (замовлення) та угод, пов'язаних з підготовкою фахівців на рівні державних стандартів вищої освіти;

— здійснення будівництва, реконструкції, а також капітального ремонту приміщень, якнайшвидше введення в дію придбаного обладнання;

— здійснення матеріального забезпечення структурних підрозділів за основними напрямками діяльності;

— ведення бухгалтерського і оперативного обліку та складання статистичної звітності згідно із законодавством.

У сучасному університеті студенти займаються плідною науковою роботою. Вони організували студентське наукове товариство „Академік”, головними напрямками роботи якого є: дослідження наукових проблем, що входять до кола зацікавлень його членів, виступи на наукових конференціях, участь у конкурсах студентських наукових робіт, публікація матеріалів

досліджень, співпраця з науковими та навчальними установами. Як підсумок студентської наукової роботи публікуються збірники студентських розвідок „Студентські наукові записки”, значна кількість статей у наукових та науково-популярних виданнях, періодиці. Студенти беруть активну участь у регіональних, всеукраїнських та міжнародних наукових програмах, конференціях, семінарах, конкурсах наукових робіт. На факультетах університету діють також Наукове товариство студентів та аспірантів гуманітарного факультету ім. Олександра Оглоблина, клуб „Економіст”, „English Speaking Club”, благодійний фонд „Правничі ініціативи”, політичний дискусійний клуб „ПОЛІС” тощо.

Велика увага в університеті приділяється духовному та естетичному вихованню студентів. Сьогодні важко уявити Острозьку академію без Культурно-мистецького центру, який об’єднує народний аматорський театр, народний аматорський камерний хор, ансамбль скрипалів, хореографічну студію, студентський театр естрадних мініатюр, групу художньо-прикладного мистецтва, вокальні дуети, дитячу мистецьку студію тощо.

Національний університет „Острозька академія” налагодив тісні Міжнародні зв’язки з представниками української діаспори, з закордонними польських і угорських феодалів.

В університеті діє Канадсько-українська парламентська програма, яка має на меті ознайомити студентів університету з досвідом канадського законодавчого органу, надаючи можливість учасникам працювати референтами депутатів польських і угорських феодалів [18, с. 29]. Ми для нашої держави зараз потрібні більше ніж Вам, – так відповідають наші студенти-стажисти, і саме це дає підставу вважати, що Острозька академія є дійсно національним університетом.

Неможливо не зазначити, що однією з головних причин такого стрімкого злету за рекордно короткі терміни є суттєва підтримка з боку державної влади й меценатів освіти з України та зарубіжжя.

У Національному університеті „Острозька академія” запроваджується

Студентське самоврядування з метою сприяння гармонійному розвитку особистості студента.

У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством України і Статутом вузу.

Основними завданнями органів студентського самоврядування є [45]:

- — сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- — захист прав та інтересів студентів;
- — забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- — сприяння у створенні умов, необхідних для проживання і відпочинку студентів;
- — створення різноманітних студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами; організація співробітництва із студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- — сприяння проведенню серед студентів соціологічних досліджень;
- — сприяння працевлаштуванню випускників університету;
- — участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Студентське самоврядування здійснюється на рівні групи курсу, факультету, гуртожитку, студентського містечка.

Найвищим керівним органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів університету, на яких обирається виконавчий орган - студентська колегія, визначаються її структура і термін повноважень, заслуховується звіт про роботу цієї колегії.

Національний університет „Острозька академія” став помітним науковим осередком. Тут діють центр вивчення спадщини Острозької академії, інститут соціальних досліджень; Острозький осередок інституту української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського; інститут досліджень української діаспори; Острозький осередок Українського історичного Товариства (центр знаходиться в місті Кент (США), голова – професор Любомир Винар). У Національному університеті „Острозька академія” відбуваються численні міжнародні, всеукраїнські, регіональні наукові

конференції, проблематика яких досить широка. Починаючи з 1995 року, традиційним стало проведення щорічної Міжнародної конференції „Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України”.

Професорсько-викладацький склад плідно працює над розробкою посібників, підручників для студентів: „Математика (лекції для студентів-економістів)” Пасічник Я.А., „Мовна політика в галузі освіти в Україні та національна свідомість: історичний аналіз” Ломінської Н.В., методичний посібник „Основи науково-дослідницької та самостійної роботи студентів” Ковальського М.П., „Методологія та методика соціологічних досліджень” Вербця В.В., „Нариси місцевого самоврядування України” Грищука М.В., „Морально-етичне виховання в історії американської школи” Жуковського В.М. Щорічно виходять збірники наукових праць викладачів та студентів університету „Наукові записки”, серед яких серії „Педагогіка та психологія”, „Економіка” та „Філологія” затверджені ВАК України.

Сьогодні кадрова забезпеченість: викладачів - 92; професорів, докторів наук - 14; доцентів, кандидатів наук - 54. Кількість студентів - 1200. Надається освіта трьома освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалавр, спеціаліст, магістр. В університеті 4 факультети: правознавчий, економічний, іноземної філології, гуманітарний.

Плідною є видавнича діяльність Острозького осередку. Тут започатковано перевидання монографічних досліджень видатних українських істориків, праці яких у радянський період перебували в закритих фондах бібліотек та архівів і були заборонені. Зокрема здійснено видання збірника наукових статей „Осягнення історії” (Острог-Нью-Йорк, 1999), книг „Олександр Оглоблин: дослідження та матеріали (до століття від народження історика)” (Нью-Йорк-Острог-Київ-Торонто, 2000) й О.Мезько-Оглоблин „Люди старої України та інші праці” (Острог, 2000), О.Оглоблин „Гетьман Іван Мазепа та його доба” (Острог-Київ-Париж-Торонто, 2001).

Отже, історія Острозької академії – це багатючий джерельний матеріал для філософів, істориків, психологів, педагогів, це – монографії та дисертації подвижницько-просвітницької діяльності вчених-українців, що міцно заклали підвалини національної вищої школи. Починаючи з 20-х років XVII ст., протягом наступних століть уряди іноземних держав, до складу яких входив Острог, та їх керівні стани робили все можливе для того, щоб перетворити один із найбільших українських політичних, економічних та культурних центрів у провінційне містечко. Острог зберіг своє національно-культурне значення. Сюди як в „український Єрусалим” їздили видатні українці І.Мазепа, Т.Шевченко, М.Костомаров, П.Куліш, І.Нечуй-Левицький, М.Коцюбинський. Тут отримали освіту академік А.Кримський, І.Огієнко (майбутній митрополит Іларіон). Острог подарував Україні і світові значні досягнення в галузі медицини. Символічно продовжуючи починання Яна Лятоша, лікар М.Філончиков вперше у світовій практиці для обробки ран застосував йод (1904), що дістало свою спеціальну назву в медицині як „метод Філончикова”. Прославився і лікар П.Паславський, який першим в Україні видалив зуб (1906).

Той, хто хоч раз побував в Острозькій академії, обов'язково відчує особливу духовну ауру.

Навколо Острозької академії зібралися кращі сили України. Професорсько-викладацьку й наукову роботу тут вели українці: ієромонах з Острога Купріян, педагоги письменники Йов Княгиницький (друг Івана Вишенського) Василь Суразький, Клірик Острозький, Дем'ян Наливайко (брат Северина Наливайка).

Аналіз джерел засвідчує, що в історії роду князів Острозьких та у виникненні Острозької школи є багато незрозумілих моментів, які вимагають подальших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Навч. посіб. — К.: Либідь, 1998. — 306с.
2. Антология педагогической мысли Украинской ССР. М.: Педагогика 1988.- С. 143-151.
3. Бевзо О. Львівський літопис і Острозький літописець. — Київ, 1971. — С. 115— 138.
4. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України: Навч. посіб. - К.: МАУП, 2002. - 3-тє вид., стереотип. - 256 с.
5. Боянівська М. Переписувачі книжок як культурні діячі України. — Львів, 1994.— С. 21.
6. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. - Київ.: Центр навчальної літератури, 2003. -316с.
7. Возп'як М. Історія української літератури. 2-е вид. — Львів, 1992. — С. 314 — 315.
8. Волошин М., Волошин Р. Становлення національної школи. — Дрогобич, 1993.—С. 13—14.
9. Єфремов С. Історія українського письменства: У 2 т. Нью-Йорк, 1991. Т. 1.—С. 118-187.
10. Житецький Л. Острозька трагедія // Зап. Наук, т-ва ім. Т. Г. Шевченка.— Львів, 1903.—Т. 51.—С. 1—24.
11. Запаско Я.П. Ісаєвич Я.Д. Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні Кн. 1 (1572—1700).— Львів.: Вид-во Львів, ун-ту, 1981.
12. Індіціум.//АЮЗР. — Ч. 1,т. 8. — С. 797 —798.
13. Ісаєвич Я. "Lusaceum Trilingue": концепція гуманістичної школи в Європі // Острозька давнина. — 1995. — Вип. 1. — С. 8 — 12.
14. Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI—XVII ст.— К.: Наук, думка, 1966.
15. Ісаєвич Я.Д. Літературна спадщина Івана Федорова. — Львів.: Вища

школа, 1989.

16. Ісаєвич Я.Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні Видання друге.— Львів.: Виша школа, 1983.

17. Ісаєвич Я.Д. Преемники первопечатника.— М.: Книга, 1981.

18. Історія світової та української культури: Підручник для вищ. закл. освіти / В.А. Греченко, І.В. Чорний, В.А. Кушнерук, В.А. Режко. - К.: Літера ЛТД, 2002.-464 с.

19. Історія української культури / За ред. І. Крип'якевича. Київ, 1993. С. 248—255.

20. Ковальський М.П. Джерела про початковий період друкарства на Україні.— Дніпропетровськ : Вид-во Дніпр, держ. ун-ту, 1972.

21. Ковальський М.П. До історії Острозької друкарні (кінець XVI — початок XVII ст.) Тези доп. наук, конф. Криворіз. загальнонаук. фак.— Кривий Ріг, 1965.—С. 31—33.

22. Колосова В. П. Идеологические предпосылки деятельности Острожского кружка (Герасим Смотрицкий как редактор-полемист) // Федоровские чтения, 1981.— М., 1985.—С. 88-89.

23. Колосова В.П. Федоровські читання. 1981 // Рад. літературознавство.— 1982.—№6 —С. 76-77.

24. Копержинський К. Острозька друкарня в Острозі та Дермані після Берестейсько унії (1596 р.), її видання та діячі // Бібліологічні вісті.— 1924.—Ч. 1—3.—С. 75-82.

25. Кравець В. Історія української школи і педагогіки. - Тернопіль, 1994.

26. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. - Київ.: Центр навчальної літератури, 2003. - 360 с.

27. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 447 с. 29. Махновець Л.Б. Давня українська література (XI—XVIII ст. ст.) // Українські письменники: Біобібліогр. словник.— К., 1960.— Т. 1.

30. Мешко О., Мешко Г., Янкович О. Короткий виклад курсу „Історія

- української школи і педагогіки”. Навчальний посібник. — Тернопіль.: ТДПУ,
28. Максимович Т.А. Письма о князьях Острожских к графине А.Д. Блудовой.— К., 1866.
- 1999.— С. 13-17.
31. Митрополит Іларіон. Князь Костянтин Острозький і його культурна праця Київ, 1992.
32. Мицько І. 3. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576—1636). Київ, 1990.
33. Мицько І. Острозька академія. Біографи острозьких діячів — С. 81 — 115.
34. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська академія // Острозька давнина: Досл, і матеріали.— Львів, 1995. — С. 13—22.
35. Мітюров Б.Н. Педагогічні ідеї Я.А. Коменського на Україні. — К., 1971.
36. Немировский Е. Л. Иван Федоров (около 1510— 1583). М.: Наука, 1985.
37. Немировский Е.Л. Начало книгопечатания на Украине. Иван Федоров.— М.: Книга, 1974.
38. Огієнко І.І. Історія українського друкарства. Київ, 1994.
39. Огієнко І.І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. - К., 1992. 141с.
40. Огієнко Іван. Українська культура. Київ, 1991. С. 30-36.
41. Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI і поч. XVII ст. — Львів, 1906. — Т. 1. — С. 201 — 209.
42. Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI — перша половина XVII ст.): 36. док.— К.: Наук, думка, 1975.
43. Савчин Іван Львівське (Успенське) Братство. Київ, 1990.
44. Свенцицкий И.С. Описание музея Ставропигийского института во Львове.— Львов, 1921.
45. Статут Національного університету „Острозька академія”.
46. Стратій Я.М. Роль Острозького культурно-освітнього центру в становленні і розвитку реформаційних та гуманістичних ідей // Історія філософії на Україні. Т. 1. Філософія доби феодалізму.— К., 1987.— С. 195.

47. Харлампович К. Острожская православная школа//Киевская старина — 1897.— Т. 7.—Май. — С. 177-207; Июнь. — С. 363-388.
48. Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия.— К., 1988.
49. Юбилейное издание в память 300-летия основания Львовского Ставропигийского братства.— Львов, 1886.—Т. 1.
50. Яковенко Н.М. Цікавий документ // Жовтень. — 1987. — Ч. 2. — С. 128.
51. Яковенко Н.М. Нові джерела до історії Острозької школи — першого учбового закладу вищого типу у східних слов'ян // Прогресивна суспільно-політична думка в боротьбі проти феодальної реакції та католицько-уніатської експансії на Україні. Тези конф.— Львів, 1988. — С. 40-42.
52. Яременко П.К. Герасим Смотрицький // Рад. літературознавство.— 1960. — №5.—С. 57-68.

